
2

Herdenking oud-premier W. Kok

Aan de orde is **de herdenking naar aanleiding van het overlijden van oud-premier W. Kok.**

De voorzitter:

Aan de orde is de herdenking naar aanleiding van het overlijden van oud-premier Wim Kok. Een warm welkom aan zijn vrouw Rita, hun dochter Carla en zoon Marcel in de Voorzittersloge. Ik heet ook de minister-president, de Kamerleden en de mensen op de publieke tribune van harte welkom. Ik vraag iedereen om, indien mogelijk, te gaan staan.

Tien dagen geleden bereikte ons het intens droevige bericht van het overlijden van Wim Kok. Hij was Kamerlid, minister van Financiën en uiteindelijk minister-president van de twee paarse kabinetten.

De afgelopen tien dagen bleek hoeveel respect, gezag en bewondering Wim Kok genoot bij mensen in binnen- en buitenland. Er waren warme woorden, geroerde reflecties, treffende typering over wie hij was, wat hij deed en waar hij voor stond.

Ook de herdenking afgelopen zaterdag in het Concertgebouw in Amsterdam was zeer indrukwekkend. Het waren echter niet alleen de woorden — hoe rijk en raak ook — die de mens en staatsman Wim Kok karakteriseerden, maar ook de beelden die wij voorbij hebben zien gaan.

Het meest treffend vind ik een foto uit 1998 van Wim Kok in Madurodam. We zien Wim Kok als een gigant uitstijgen boven Amsterdamse grachtenpanden. Schuin achter hem staat De Munt. Het lijkt alsof hij net een brug heeft overgestoken. Hij beweegt zich behoedzaam. De blik is serieus, geconcentreerd. Hij doet zijn best zijn balans te behouden en tegelijkertijd te voorkomen dat hij een argeloze voorbijganger op Madurodamformaat verplettert met zijn degelijke schoen. Zijn grote handen gebruikt hij om zijn evenwicht te bewaren. Hij hangt een beetje onhandig in zijn grijze pak.

Zo was Wim Kok ook in de wereld op ware grootte. Volgens columnist Sheila Sitalsing "met handen zo kolossaal dat handen schudden met hem een enerverende ervaring was". Dat heb ik persoonlijk altijd zo ervaren als ik hem een hand gaf. Het moet niet alleen voor mij, maar voor veel mensen herkenbaar zijn. In zijn leven moet hij tienduizenden, zo niet honderdduizenden handen hebben geschud. Hij stond als dienaar van de publieke zaak midden in de samenleving. Serieus en sober.

Dat hij op de foto in Madurodam voor de Munttoren staat, is misschien toeval, maar absoluut tekenend. De munten waren bij hem in goede handen. De ervaringen uit zijn jeugd hebben daarbij, zoals hij zelf verwoordde, een rol gespeeld. In zijn eigen woorden: "Ik ben nog opgevoed in de sfeer van: je mag geen eten weggoien. Dat doen wij dus ook niet. Van kinsbeen af is dat erin gehamerd: zuinig zijn."

Zuinig was hij ook op 's lands financiën. Hij was in het derde kabinet-Lubbers de sobere schatkistbewaarder. Voor hem gingen financiële degelijkheid en sociale rechtvaardigheid

hand in hand. Dat kon ook niet anders als geboren en getogen sociaaldemocraat. Soms had zijn soberheid een twist van droge humor. Zo dronk hij 's avonds Corenwijn uit een aardewerken kruikje. 's Middags water. Maar, zo vertelde hij eens met een glimlach: op Koninginnedag is het Spa Reine en op 1 mei Spa Rood.

Wim Kok was een man zonder de behoefte om aardig gevonden te worden en met een afkeer van politieke spelletjes. Dat was toen hij klein was ook al zo. Zo herinnerde een oud-klasgenootje het zich: "Wim was een lieve jongen. Vijanden had hij niet. Hij deed nooit mee met de spelletjes die niet mochten. Ook aan het knokken op het schoolplein deed hij niet mee. In onze kindertijd was hij best wel wat saai."

In de politieke arena hier in de plenaire zaal ging hij het spel eveneens uit de weg. Over het functioneren van de Tweede Kamer zei hij ooit, als Kamerlid: "De individualiteit in de Kamer is wel erg groot, groter dan elders. Er zijn geen andere bedrijven waar je zo nadrukkelijk om de vier jaar beoordeeld wordt op je functioneren. Je moet je onderscheiden, je moet scoren, want als je dat niet doet, ga je ten onder in de grauwe middenmoot en dat breekt je op als de kieslijsten worden opgesteld. En dat 'moeten scoren' kan het slechtste in mensen wakker maken. Ik hoop dat ik toch een beetje een normaal mens ben gebleven, niet gedeformeerd ben geraakt." Een boodschap die aan actualiteit niets heeft ingeboet.

Het ging Wim Kok in de politieke arena niet om profilering of het gewiekt spelen van het spel. Scoringsdrang was hem vreemd, en kijk hoever dit hem heeft gebracht. Hij had geen moeite om zijn mening luid en duidelijk te ventileren, maar daar lag voor hem niet de essentie. In zijn eigen woorden: "Ik heb uiteraard over tal van onderwerpen een mening, ieder uur van de dag word ik daarover ondervraagd en die geef ik dan ook. Ik denk dat het erom gaat hoe je vervolgens omgaat met al die verschillende meningen. Dat je niet onwrikbaar op je stuk blijft staan, maar met behoud van je eigen gevoel en eigen mening pogingen doet dichter bij elkaar te komen."

Hij wilde tegenstellingen verkleinen, resultaten boeken. En tot in het diepste van zijn wezen was hij ervan overtuigd dat dit alleen kon door te zoeken naar consensus en compromis. Door bruggen te bouwen en partijen aan te moedigen om die dan samen met hem over te steken, zoals hij doet op de foto in Madurodam. Als Wim Kok iets was, was het een verbindingsgenie.

Zo boekte hij resultaten. Het resultaat dat ons allemaal het meest bijstaat, is natuurlijk de totstandkoming van de paarse kabinetten. Zoals Hans van Mierlo ooit zei: "Zonder Wim Kok had Paars niet bestaan. Hij kon de politieke uitersten verenigen." Dat lukte hem door altijd behoedzaam te manoeuvreren en ruimte te laten voor een ander. Hij wilde, net als in Madurodam, voorkomen dat hij iemand vertrapte met zijn schoenen. Zelf beschreef hij het zo: "Van nature heb ik de neiging om veel naar anderen te luisteren. Dat schijnt hinderlijk te zijn. Een echte leider moet kennelijk stopverf in zijn oren hebben."

We mogen dankbaar zijn dat Wim Kok nooit stopverf heeft gebruikt. Dat hij permanent streefde naar een evenwichtige benadering, altijd en overal, en dat hij hechtte aan geloof-

waardigheid en betrouwbaarheid van de politiek. Hij vond dat mensen op de overheid moesten kunnen vertrouwen. Daarom was de ingreep in de WAO voor hem een kras op zijn ziel, een groef in het gelaat. Naarmate zijn politieke loopbaan vorderde, werden de groeven veelvuldiger en dieper.

De diepste groef, op zijn gelaat en ook in zijn hart, ontstond door de dramatische gebeurtenissen in Srebrenica. Hij bleef de pijn van deze inktzwarte gebeurtenis voelen, jaar na jaar. Hij voelde zich verantwoordelijk en nam die verantwoordelijkheid ook. Maar het allesoverheersende verdriet bleef.

Wim Kok was een gevoelsmens. Hij kon zich grote zorgen maken. En soms was hij dan wat kortaf. Tenminste, dat leek dan zo. Aan het einde van zijn premierschap in 2002 legde hij uit hoe het precies zat: "Nee hoor, ik ben niet knorrig. Ik ben wel een beetje bezorgd en meer dan dat soms door een dreigende, toenemende vooringenomenheid en onverdraagzaamheid."

Aan het eind van zijn leven bleek die bezorgdheid om de verdeeldheid en polarisatie in ons land onverminderd groot. Voor zijn advies over de oplossing voor dit probleem verwijst ik naar zijn eigen woorden uit 1997. Voor jongeren had hij destijds een boodschap waar wij allemaal, ook in 2018, ons voordeel mee kunnen doen: "Ik denk dat het belangrijkste advies voor jonge mensen is: wees kritisch, maar ook verantwoordelijk. Verantwoordelijk naar waar we samen voor staan. Ook al ben je nog zo op je toekomst gericht, we maken die toekomst in Nederland en in Europa wel met z'n allen. En kijk niet te snel de andere kant op." Wim Kok ten voeten uit. Werkend aan evenwichtige oplossingen voor serieuze problemen. Werkend aan de balans en het overbruggen van tegenstellingen. Werkend aan sociale rechtvaardigheid zonder stopverf te willen gebruiken en mensen te willen vertrapen. Zo werd Wim Kok, de man van eenvoudige komaf, een staatsman van statuur, de premier van alle Nederlanders, in Madurodam en ver daarbuiten.

Wij herdenken hem met groot respect en diepe dankbaarheid voor alles wat hij voor ons en ons land heeft betekend. Ik wens zijn vrouw Rita, zijn kinderen Carla en Marcel, zijn kleinkinderen en alle andere nabestaanden veel kracht toe bij het dragen van dit enorme verlies.

Dan geef ik nu het woord aan de minister-president.

Minister Rutte:

Mevrouw de voorzitter. De man die wij vandaag herdenken, zei als premier ooit: "Mensen zeggen weleens dat je op een plek als deze heel machtig bent. Dat is in zoverre waar dat je vanuit je verantwoordelijkheid natuurlijk belangrijke beslissingen moet nemen, maar de beperking bestaat uit het steeds voluit afleggen van verantwoordelijkheid in het openbaar, in onze democratie, in het parlement." Het tekent Wim Kok als volbloed democraat, als nuchtere realist en als de premier die zichzelf ooit een passant noemde. Want dan, zei hij, kan het beeld achteraf alleen maar meevallen. Dat is natuurlijk een geweldig understatement.

We herdenken vandaag geen passant, maar een groot staatsman die in veel rollen zijn stempel op ons land heeft gedrukt. Ik meen dat er in onze parlementaire geschiedenis maar weinigen zo goed voorbereid aan het premierschap

zijn begonnen als hij. Wim Kok was als vakbondsmann gepokt en gemazeld in de polder. Hij leerde het politieke handwerk als fractievoorzitter van zijn partij in dit huis. Als minister van Financiën kende hij de rijksbegroting als zijn broekzak. Al die kennis en ervaring balde hij samen in acht jaar premierschap. Acht jaar van snoeihard werken, verantwoordelijkheid dragen en resultaten boeken voor Nederland.

In de laatste anderhalve week hebben velen Wim Kok geroemd om zijn wijze en bezonken oordeel, om zijn vermogen het standpunt van de ander te zien en — u zei het ook net, voorzitter — om zijn samenbindende rol. Hij was inderdaad de meester van het compromis en de verpersoonlijking van de kracht van het Nederlandse overlegmodel. Wie boven de partijen staat, heeft nu eenmaal het meeste overzicht. Als geen ander wist hij hoe dat werkte: elke partij iets gunnen, geen beslissingen doordrukken en successen delen. "Het is beter bescheiden te winnen, anders krijg je het soms hard en onverwacht terug", zei hij ooit. Hij realiseerde zich altijd: we hebben elkaar nodig in Nederland en in Europa — want daar opereerde hij niet anders.

Maar Wim Kok was ook een doener. "Mijn grootste kracht ligt niet in weidse vergezichten schilderen van de toekomst op lange termijn", zei hij ooit met zelfkennis. Hij was de man die daadkracht toonde en doorpakte als dat nodig was, bijvoorbeeld tijdens de WAO-crisis, op weg naar het kroonprinselijk huwelijk en natuurlijk na de afschuwelijke moord op Pim Fortuyn. Achteraf zei hij over dat moment: "Even is het chaos in je hoofd, maar als je verantwoordelijkheid draagt, weet je dat het daar niet bij kan blijven." Op dat moment kon de man die altijd alles wikte en woog in een split second de juiste beslissing nemen.

Zijn kracht en zekerheid haalde hij uit een sterk moreel kompas, dat een leven lang gericht stond op sociale rechtvaardigheid, op fatsoen en op degelijkheid. De basis daarvoor is ongetwijfeld gelegd in het gezin en de wederopbouw-tijd waarin hij opgroeide. De kantjes werden er niet bepaald vanaf gelopen, herinnerde hij zich later. Hij noemde het een tijd van saamhorigheid en wat voor elkaar over hebben, begrippen die altijd richtinggevend voor hem zijn gebleven.

Voorzitter. Wim Kok sprak iedereen aan, jong en oud, de mensen in de fabriek en op de universiteit, de inwoners van de oude wijken en jonge Vinex-gezinnen. Wat was zijn geheim? Ik denk aan de ene kant zijn enorme statuur en natuurlijke gezag. De waardigheid zat in de man zelf, zei een naaste medewerker van hem vorige week heel treffend.

Wim Kok werd gewaardeerd en bewonderd, ook door wereldleiders als Tony Blair, Bill Clinton, François Mitterrand en Nelson Mandela. Hij was tegelijkertijd de man die in 1991 werd uitgeroepen tot kampeerder van het jaar en die op de vraag wie tijdens de dienstreis de lunch betaalde, antwoordde: "nou, bij lange afstanden neem ik brood mee, samen met een pakje melk en een appel." Het is die combinatie van staatsmanschap en sobere nuchterheid waardoor mensen zich tot hem aangetrokken voelden en hem ook hun vertrouwen schonken.

Mevrouw de voorzitter. Toen een journalist in 1981 aan hem vroeg wat hij zou doen als hij premier was, zei Wim Kok: "Dat is een onmogelijke vraag, volgens mij ben ik daar niet geschikt voor." Het gebeurde maar weinig dat hij er zo

naast zat, want wij weten: niemand was meer geschikt dan hij.

Wij herdenken vandaag een groot staatsman, die ons land met een koel hoofd en een warm hart verder heeft gebracht. Nederland is hem dankbaar. Ik wens zijn vrouw, kinderen en kleinkinderen en andere nabestaanden heel veel kracht toe in deze moeilijke tijd.

De voorzitter:

Dank u wel. Ik verzoek u een moment van stilte in acht te nemen.

(De aanwezigen nemen enkele ogenblikken stilte in acht.)

De voorzitter:

Dank u wel. Dan schors ik nu de vergadering, zodat u de nabestaanden kunt condoleren.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.